

Правові інструменти розвитку волонтерства в Україні: на виклики воєнного часу

*Яремчук Сергій Степанович¹, Семенюк-Прибать Анна Вікторівна²,
Адамовський Володимир Іванович³*

Опубліковано	Секція	УДК
15.03.2023	Право	377.015.311:364- 322(477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7730899>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У науковій статті розглядаються важливі питання волонтерської діяльності в Україні з наведенням окремих порівнянь з досвідом інших держав. Зокрема проаналізовано базові закони, які регулюють питання волонтерства у країнах Європи, відповідно до яких встановлено, що волонтерство сьогодні в багатьох державах розвивається поза державним апаратом, та є, по суті, ініціативою та самоорганізацією пересічних громадян, які працюють на добровільній основі на благо інших. Серед питань, які розглядаються у цій статті, окремо слід згадати про нормативне підґрунтя інституту волонтерської діяльності в Україні, оскільки саме нормативно-правові акти є основним правовим інструментом волонтерської діяльності. У статті також розглянуто феномен волонтерства в Україні, адже цей інститут у нашій державі започатковано з 1992 року, однак практично сплеск волонтерства почався під час Революції Гідності, продовжився з початком воєнних дій на сході України та набув масового характеру від дня повномасштабного вторгнення в Україну військ російської федерації в лютому 2022 року. Це вказує на те, що найдієвішим інструментом розвитку волонтерства в Україні є суспільно-моральна свідомість громадян, яка полягає у самоорганізації, нетерпимості до чужого горя та високому рівні патріотизму. Крім того, у статті окреслено і такі важливі інструменти волонтерської діяльності, як освіта, просвітницька робота престижу волонтерської діяльності, цифровізація освіти, популяризація волонтерського руху засобами соціальної реклами. Окремо розглянуто і прогалини в законодавстві України, які протидіють волонтерській діяльності. Також визначено дієві рекомендації щодо вирішення проблемних питань у волонтерській діяльності через вироблення дієвих механізмів на законодавчому рівні.

¹ доктор соціологічних наук, доцент кафедри філософії та культурології, філологічного факультету, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, <https://orcid.org/0000-0003-2216-8026>

² кандидат юридичних наук, старший викладач, кафедри археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін, історичного факультету, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Татарська, 14, м. Кам'янець-Подільський, 32300, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0520-5083>

³ кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін, історичного факультету, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Татарська, 14, м. Кам'янець-Подільський, 32300, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-9186-6234>

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, правові інструменти, правова допомога, повномасштабне вторгнення, самоорганізація громадян, суспільно-моральні цінності.

Legal tools for the development of volunteering in Ukraine: the challenges of wartime

Annotation. The scientific article considers the important questions of volunteering activity in Ukraine with drawing of separate comparisons with experience of foreign countries. In particular, the basic laws regulating questions of volunteering in the countries of Europe are estimated from which it has been established that today volunteering in many states of the world develops outside the state machinery, and basically represents an initiative and self-organization of the ordinary citizens, working on a voluntary basis for the benefit of others. Among the questions considered in the given article, it is necessary to give a separate place to a normative basis of institute of volunteering activity in Ukraine as exactly normative-legal acts are the basic legal tool of volunteering activity. In the given article the separate estimation is given to a phenomenon of volunteering in Ukraine as the institute of volunteering in Ukraine takes its origin since 1992, however in practice the surge of volunteering began during Revolution of Dignity, proceeded with the beginning of military actions in the East of Ukraine and got the mass character from the date of full-scale military operations in Ukraine in February, 2022. Which, in fact, indicates that the most effective tool for the development of volunteering in Ukraine is the social and moral consciousness of citizens, which consists in self-organization of citizens, intolerance to other people's grief and a high level of patriotism. In addition, the article outlines such important tools of volunteering, as education, education of the prestige of volunteering, digitalization of education, the popularization of the volunteer movement by means of social advertising. A separate assessment is given in the article to the gaps in the Ukrainian legislation that hinder volunteering activities. Also there were defined the efficient recommendations for solving of the problem questions in volunteering activity by means of acceptance of the effective mechanisms at the legislative level.

Keywords: volunteering, volunteer activity, legal instruments, legal assistance, full-scale invasion, self-organization of citizens, social and moral values.

Вступ

Повномасштабне вторгнення в Україну військ російської федерації поставило нашу країну перед новими викликами. По суті, відсутність можливості в держави реагувати на всі запити в умовах війни стало каталізатором активізації волонтерського руху в Україні. У сучасних умовах питання волонтерства набуває особливої ваги і значення. Воно стало одним із найвпливовіших інститутів сучасної України. До волонтерів, Збройних сил України, церкви нині український народ ставиться найбільш прихильно.

Волонтерство в Україні мотивоване зовнішньою агресією, воно набуло величезних масштабів – здається, немає людини, яка б так чи інакше не допомагала армії, біженцям, лікарням або тим, хто не може сам про себе подбати. Українці перераховують кошти, допомагають особисто, організують волонтерські організації тощо. За таких обставин дуже важливим є вироблення дієвого правового механізму діяльності волонтерів, оскільки така категорія людей заслуговує на гідну державну відзнаку не лише в умовах війни, а й в майбутньому.

Актуальність дослідження обумовлюється зростанням ролі інституту волонтерства як суб'єкта державотворення в умовах військової агресії Росії проти

України. Вказує на значущість цього інституту і на те, що до військових загроз додалися виклики економічного, енергетичного, демографічного характеру, у вирішенні яких активно беруть участь волонтери. Відзначимо, що завдяки суспільству був організований спротив на багатьох напрямках захисту нашої Батьківщини: фронті, міжнародній арені, тилу, медичній допомозі та волонтерстві, самоорганізації та допомоги біженцям, освіті та науці. Можна констатувати, що роль волонтерських організацій у період дії воєнного стану особливо зростає [1, с. 55].

На сучасному етапі дослідженню питання волонтерської діяльності та впровадженню дієвих механізмів та інструментів цієї діяльності приділяється значна увага такими вітчизняними дослідниками, як Горінов В. [1], Липитчук О., Денисенко О., Кін О., [2], Литвин О. [3]. У наукових працях, присвячених волонтерській діяльності, автори актуалізували правові аспекти функціонування волонтерської діяльності, становлення та розвитку волонтерського руху в Україні, а також мотиваційні аспекти волонтерства. Важливе місце у працях посіло і питання потенціалу громадян у здійсненні волонтерської діяльності в умовах повномасштабної війни в Україні. Водночас більш детального висвітлення потребує саме питання дієвих правових інструментів розвитку волонтерства в Україні в умовах війни, що постане в повоєнні часи.

Мета роботи полягає в аналізі нормативно-правового підґрунтя волонтерської діяльності в Україні в умовах війни, обґрунтуванні та визначенні дієвих підходів і рекомендацій щодо механізмів розроблення правових інструментів у волонтерській діяльності.

Результати

Основи волонтерства у незалежній Україні почали з'являтися ще в 1992 році. Це були представництва корпусу миру США, і тоді вони працювали за двома програмами: економічного розвитку і впровадження та навчання англійської мови. Але справжнє піднесення волонтерського руху в Україні почалося нещодавно. Про волонтерський рух в Україні сьогодні із захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності припав на час Революції Гідності та початок війни на сході нашої держави. У надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, груп людей, готових взяти на себе вирішення найбільш нагальних і чутливих проблем держави. Активізація волонтерського руху в Україні, розповсюдження діяльності численних благодійних організацій, програм обміну, цільових благодійних міжнародних програм сприяють тому, що в суспільній свідомості українців термін "волонтерство" сприймається як різновид суспільно-корисної діяльності, найчастіше безоплатної та соціально значущої. Таку діяльність здійснюють добровольці з особистої ініціативи або ж від імені недержавної некомерційної організації чи об'єднання. Нині волонтери мають найбільший рівень довіри серед населення в порівнянні з органами державної влади. Волонтерська діяльність в Україні є нормативно врегульованою, як і в інших демократичних державах світу [2, с. 183].

Від початку повномасштабного вторгнення в Україну військ Російської Федерації в лютому 2022 року волонтерський рух набув неабиякого розмаху. Тепер волонтером став майже кожен українець, який прихистив громадян, які втратили своє житло внаслідок бойових дій, який готує страви для військових на фронті, виливає свічки тощо. Таких прикладів – безліч, але вони не охоплюють усіх масштабів моральної свідомості та гуманності українського народу.

З цього питання А. Денисенко виклав свої міркування. Він вважає, що волонтери мають такі риси, як: громадянська активність, небайдужість до проблем

інших людей, високий рівень почуття громадянського та громадського обов'язку, відповідальність. [7, с. 135]. Це, по суті, співвідноситься з феноменом волонтерства в Україні.

Закони, що регулюють волонтерство, ухвалені в різних державах, помітно відрізняються один від одного через різноманіття волонтерських ініціатив і цілей, які переслідують законодавці.

Наприклад, закон Угорщини «Про добровільну діяльність в інтересах суспільства» [4] містить положення про те, що «організаторами волонтерської діяльності» можуть бути добродійні організації, державні установи, державні або приватні постачальники послуг у сферах соціальної допомоги, культури, освіти і захисту меншин. Закон також вимагає, щоб організації, які залучають на роботу волонтерів, реєструвалися в компетентному міністерстві, встановлює детальну бюрократичну процедуру реєстрації й умови, за яких у реєстрації може бути відмовлено. Організація зобов'язана вести облік кожного волонтера та зберігати ці дані протягом п'яти років після припинення трудових відносин із ним.

Із загального аналізу закону Чехії «Про добровільну службу» вбачається, що під волонтерством мається на увазі добровільна служба, яка полягає у наданні волонтером допомоги безробітним, соціально незахищеним верствам населення, інвалідам, особам похилого віку, представникам національних меншин, іммігрантам, наркоманам, особам, які страждають від насильства в сім'ї, допомога в разі стихійних, екологічних або гуманітарних катастроф, у захисті і поліпшенні навколишнього середовища, у збереженні культурної спадщини, в організації культурних або благодійних заходів; надання допомоги у здійсненні програм розвитку і проектів у тому числі міжнародних неурядових організацій».

Рамковий закон Італії «Про волонтерство» встановлює принципи і критерії, що регулюють відносини між державними установами і волонтерськими організаціями. Закон надає волонтерам певний захист і права, накладає низку обов'язків на волонтерські організації, зокрема обов'язкове страхування здоров'я і відповідальності перед третіми особами, а також визначає відмінність між волонтерською працею і соціально-трудохими відносинами [5].

Не можна ігнорувати внесок Польщі у волонтерську допомогу Україні від початку повномасштабного вторгнення. Безпрецедентні рішення польського уряду, зокрема в питаннях надання біженцям прихистку, забезпечення їх усім необхідним тощо, втілювалися у життя, зокрема, і волонтерськими засобами. Закон Польщі про суспільно корисну і волонтерську діяльність 2003 року регулює волонтерську діяльність некомерційних і неурядових організацій, асоціацій, органів місцевої самоврядності, державної адміністрації та інших юридичних осіб. Дія закону поширюється також на тих польських волонтерів, які працюють у міжнародних організаціях.

Відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні, регулюються Законом України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI [6]. Відповідно до ст. 1 волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами через надання волонтерської допомоги; форма благодійної діяльності. Саме цей закон є основним правовим інструментом у діяльності волонтерських організацій в Україні.

У таблиці 1 наведені права й обов'язки волонтерів відповідно до згаданого вище закону.

Права та обов'язки волонтерів

Права

Забезпечення умов здійснення волонтерської діяльності (отримання достовірної, точної та повної інформації про порядок та умови провадження волонтерської діяльності, забезпечення спеціальними засобами захисту, спорядженням та обладнанням)

Зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу

Відшкодування витрат, пов'язаних зі здійсненням волонтерської діяльності

Забезпечення прав, передбачених договором про провадження волонтерської діяльності та законодавством

Обов'язки

Сумлінно та своєчасно виконувати обов'язки, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності

У випадках, визначених законодавством, проходити медичний огляд та надавати довідку про стан здоров'я

У разі потреби проходити подальшу підготовку (перепідготовку)

Не допускати дій і вчинків, які можуть негативно вплинути на репутацію волонтера, організації чи установи, на базі якої провадиться волонтерська діяльність

Дотримуватися правового режиму інформації з обмеженим доступом
У разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності й одностороннього розірвання договору з ініціативи волонтера відшкодувати прямі збитки, завдані ним, якщо це передбачено договором

Відшкодувати майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення волонтерської діяльності, відповідно до закону

Джерело: складено на основі аналізу [6].

Зі змісту наведеної таблиці зрозуміло, що хоча волонтерство і є добровільною, благодійною зайнятістю, держава законодавчо впливає на цю діяльність.

Проте, окрім прав та обов'язків волонтерам під час здійснення своєї діяльності надаються фінансові гарантії, які полягають у відшкодуванні витрат, підтверджених документами, зокрема це: витрати на проїзд (і перевезення багажу) до місця здійснення волонтерської діяльності; витрати на отримання візи; витрати на

харчування, якщо волонтерська діяльність триває понад чотири години на добу; витрати на проживання вразі відрядження волонтера до іншого населеного пункту для провадження волонтерської діяльності, що триватиме понад вісім годин; витрати на поштові та телефонні послуги, якщо волонтер здійснює волонтерську діяльність поза місцезнаходженням волонтерської організації; витрати на проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги [7].

Однак виклики воєнного часу потребують удосконалення законодавства, що регулює волонтерську діяльність в Україні.

За таких обставин Кабінет Міністрів України, реагуючи на потреби та виклики воєнного часу, вносить певні корективи в наявні підзаконні нормативно-правові акти. Тож у постанову «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» від 05 серпня 2015 року № 556 були внесені доповнення про те, що волонтери, які не пройшли відповідну підготовку (інструктаж), залучаються до діяльності за межами небезпечної зони надзвичайної ситуації для забезпечення дій аварійно-рятувальних та медичних формувань [8]. Тим самим держава забезпечує волонтерів, які не мають відповідної підготовки, від ймовірних загроз їхньому життю та здоров'ю. При цьому місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями залучати волонтерів до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, завчасно формуючи списки волонтерів, які пройшли відповідну підготовку.

Водночас потребує внесення доповнень постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 604, якою затверджено Порядок та умови одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройного конфлікту.

Отже, вказаною постановою держава через нормативно-правове регулювання забезпечила право родичів загиблого волонтера, а також волонтера, якому встановлено інвалідність, на отримання одноразової допомоги. Зокрема в разі загибелі (смерті) волонтера під час надання волонтерської допомоги у згаданих районах його батькам та утриманцям у рівних частинах виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб на дату загибелі (смерті).

Водночас у разі встановлення інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройних конфліктів, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в такому розмірі:

- у разі встановлення інвалідності I групи – 250 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб;
- у разі встановлення інвалідності II групи – 200 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб;
- у разі встановлення інвалідності III групи – 150 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб.

Розмір одноразової грошової допомоги в разі встановлення інвалідності внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва) визначається з огляду на прожитковий мінімум, визначений на дату встановлення інвалідності.

Однак Кабінетом Міністрів України зроблено застереження, що виплата одноразової грошової допомоги не здійснюється, якщо загибель (смерть), поранення (контузія, травма або каліцтво) чи інвалідність волонтера є наслідком:

- вчинення ним злочину або адміністративного правопорушення;
- вчинення ним дій у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння;
- навмисного спричинення собі тілесного ушкодження або самогубства (крім факту доведення особи до самогубства, встановленого судом);
- подання особою свідомо неправдивих відомостей для призначення і виплати одноразової грошової допомоги;
- інших обставин, не пов'язаних з волонтерською діяльністю [9].

Як бачимо, зазначена вище постанова регулює дуже важливе питання виплати грошової допомоги волонтерам та їхнім родичам, однак вона потребує внесення змін в умовах воєнного стану. Оскільки під час ухвалення цієї постанови йшлося лише про агресію російської федерації на території Луганської та Донецької областей. Практично це може породжувати зловживання з боку державних інституцій у питаннях призначення належних виплат їх отримувачами. Тому через недопущення порушення прав волонтерів та їхніх родичів необхідно у вищезгаданій документі внести зміни та зазначити, що право на виплати, визначені Постановою № 604, мають волонтери (їхні родичі), які здійснювали свою діяльність в Умовах повномасштабного вторгнення в Україну військ російської федерації.

Крім зазначеного вище, в умовах здійснення мобілізації в Україні, яка відбувається відповідно до Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" [10], виникла така проблема, що волонтери, які надають неймовірну допомогу військовим, тимчасово переміщеним особам та особам, які постраждали через втрату свого майна, підлягають мобілізації на загальних підставах. Абсурдність цієї ситуації полягає в тому, що громадяни, які надають неоціненну допомогу державі, здійснюючи волонтерську діяльність, по суті, беручи на себе на себе функції держави в питаннях соціального забезпечення незахищених верств населення та війська України, маючи зв'язки та напрацювання в цьому сегменті, можуть бути мобілізовані до війська, де їхній досвід буде знівельований та менш корисний.

За таких обставин виникає потреба у внесенні змін до Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" у частині включення волонтерів до переліку осіб, які не підлягають мобілізації, та виробленні дієвого механізму, який зменшить ризики зловживань у цій сфері.

Отже, проаналізовано чинні нормативно-правові акти, які регулюють інститут волонтерства та потребують змін в умовах воєнного часу. Надалі розглянемо інструменти, які можуть сприяти розвитку волонтерства і в період війни, і в майбутньому.

Окремо слід зупинитися на такому важливому інструменті щодо розвитку волонтерства в Україні, як освіта, зокрема сприяння патріотичному, духовно-моральному вихованню дітей та молоді, а також підтримка молодіжних ініціатив, волонтерських проєктів, дитячих і молодіжних рухів і організацій. Особливо це актуально буде в повоєнні часи. Оскільки загальна соціальна свідомість людей на шляху до волонтерства полягає, зокрема у здатності людини віддавати, не отримуючи щось натомість. Волонтерство є невід'ємною частиною і євроінтеграційних процесів, оскільки ця інституція є обов'язковою складовою цивілізованого суспільства, що вже давно існує на теренах розвинутих країн Європи. Тож закладення базових знань щодо

вказаного виду діяльності, його важливості в цивілізаційних процесах має відбуватися ще на рівні здобуття середньої та вищої освіти.

Важливим елементом у вказаному напрямку є цифровізація освіти та доступ здобувачів освіти до інформаційних джерел з різних куточків світу. Особливої актуальності це набуло від початку повномасштабного вторгнення, коли здобувачі освіти роз'їхалися світом у пошуках прихистку. Такий формат дасть змогу взаємодіяти, обмінюватися досвідом чи ресурсами щоб далі впроваджувати набуту інформацію у волонтерській діяльності.

Цехмістер Ю. [11, с. 49] у своїй праці приділив особливу увагу цифровізації освіти. На основі міркувань та досліджень автора необхідно розробити інтегративний курс чи платформу, яка зробить цю сферу доступною для українських користувачів. Наразі існує модель інтеграції технологічного забезпечення в освітній процес, яка може мати значення для української парадигми. Автором було слушно зауважено, що інтеграція цифрових технологій підвищує мобільність й адаптивність навчального процесу, що особливо важливо в умовах післявоєнної відбудови та заохочення українських абітурієнтів повертатися до державних вищих навчальних закладів.

Отже, можна прогнозувати, що провідним трендом у повоєнні часи стане цифровізація – створення цілісної ІТ-інфраструктури в державі, що забезпечить розвиток культури користування інформаційними технологіями в освітньому процесі, що безпосередньо впливатиме на волонтерську діяльність.

Також важливим інструментом розвитку волонтерства в Україні є надання безоплатної юридичної допомоги волонтерам і волонтерським організаціям та правове просвітництво населення. Така інституція як волонтерство повсякчас потребує юридичного супроводу своєї діяльності, особливо, коли потрібно налагоджувати міжнародні зав'язки. Водночас важливим є наявність і так званого юридичного волонтерства. Тобто надання безоплатно юридичних послуг тим верствам населення, які цього потребують.

Інститут безоплатної правової допомоги в Україні регулюється Законом України «Про безоплатну правову допомогу», яким передбачено, що безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [12]. А поняття правової допомоги загалом визначається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення в разі порушення.

У контексті розгляду питання правової допомоги слід зупинитися на такому явищі, як внутрішня міграція. За таких обставин значної правової допомоги сьогодні потребують внутрішньо переміщені особи, які є розгубленими і не завжди розуміють свої подальші кроки, але завдяки державній, соціальній психологічній допомозі відповідних органів та організацій, а також професійній правовій допомозі, яка надається безоплатно, здійснюється велика робота щодо захисту прав громадян. Важливим напрямком безоплатної правової допомоги стало використання дистанційних консультацій через мережу «Інтернет» та спеціально створені застосунки для мобільних телефонів, що дозволяє населенню вирішувати значну частину правових питань, перебуваючи вдома. Також позитивним кроком є залучення до правопросвітницької роботи волонтерів з усієї країни та засоби масової інформації. Вагомий внесок державою зроблено в запровадження та розвиток під час воєнного стану застосунку «Дія», який дозволяє економити час громадян та дистанційно користуватися перевагами, наданими державою для окремих верств населення. Отже, завдяки програмі «eПідтримка» більшість громадян можуть оформляти різні види допомоги та відстежувати її надання.

Тож вбачається, що в умовах воєнного стану дистанційна правова допомога населенню набуває особливої актуальності з огляду на життєві обставини громадян, які проживають у віддалених районах від обласних центрів чи в іншій країні або за станом здоров'я чи з інших підстав не мають можливості на особисту зустріч із чиновником. З цією метою створені спеціальні електронні застосунки, через які можливо проводити онлайн-консультації та отримати певні послуги. Водночас слід залучати якомога більшу кількість адвокатів, які б надавали саме безоплатну правову допомогу окремим категоріям громадян, оскільки основним завданням їхньої роботи є захист населення всіма законними способами, а не тільки виграшні справи з вигідними клієнтами. [13, с. 78]. Тож саме це питання потребує більш ретельного удосконалення на законодавчому рівні та створення такого важливого напрямку, як юридичне волонтерство, через внесення відповідних доповнень до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

У підсумку розглянемо такий важливий інструмент у розвитку волонтерської діяльності, як соціальна реклама. До цього часу у наукових колах приділено недостатню увагу цьому важливому питанню. Адже соціальна реклама має просвітницький характер та за своєю суттю здатна сформувати привабливий образ волонтера, привернути увагу до соціальної проблеми, мотивувати широкий загал до суспільно корисної діяльності, популяризувати загальнолюдські цінності. Мета соціальної реклами волонтерської діяльності полягає в акцентуванні уваги аудиторії на важливості існування такого виду діяльності, як волонтерство, та пробудити до нього зацікавленість, а також стимулювати до дії, тобто визначити свої реальні волонтерські здібності залежно від потреб.

Соціальна реклама є різновидом реклами, і результати досліджень свідчать про те, що реклама, яка використовує технології впливу на підсвідомість, не створює нових потреб, але вона ефективна у сфері ухвалення рішень. Найбільш стійкою є інформація, яка раціонально осмислена й емоційно засвоєна людиною. Поєднання раціонального, емоційного, логічного та психологічного компонентів на рівних правах є закономірністю переконливого впливу. Якщо один із цих елементів зникає, деформується процес переконання. Відсутність змістовного, раціонального майже нічим неможливо компенсувати [14, с. 141].

Під соціальною рекламою доцільно розуміти вид комунікації, спрямованої на те, щоб привернути увагу громадськості до актуальних проблем суспільства і його морально-етичних цінностей, яка не має на меті отримання прибутку. В Україні питання соціальної реклами до цього часу нормативно не урегульовано. Проект Закону України «Про соціальну рекламу» був направлений до Верховної Ради України ще у 2011 році, однак до цього часу парламентарі не приділили цьому питанню належної уваги.

Від початку повномасштабної війни в Україні соціальна реклама стала рушієм у суспільно корисній діяльності населення. З екранів телевізора чи смартфона громадяни отримують інформацію про важливість цього виду діяльності, про певні волонтерські ініціативи та самоорганізацію волонтерів. Наявність такої інформації стимулює громадян до безпосередньої участі в таких ініціативах. А тому можна сміливо вказувати на те, що соціальна реклама в Україні від лютого 2022 року змінила суспільну думку про волонтерську діяльність, підвищила престиж волонтерства і започаткувала тренд на цей вид зайнятості населення. Однак питання соціальної реклами потребує законодавчого врегулювання, щоб надалі під соціальною рекламою не приховувалася політична чи агітаційна реклама.

У цій статті ми проаналізували важливі інструменти розвитку волонтерської діяльності в Україні та визначили напрями, які потребують доопрацювання. Нижче згруповані та деталізовані вказані інструменти (рис. 1).

Рис. 1. Правові інструменти розвитку волонтерської діяльності в Україні
Джерело: авторська розробка відповідно до аналізу [11–14].

Як слушно зазначив у своїй праці Паризький І. правова сфера, як і будь-яка інша сфера суспільної діяльності, потребує трансформації. Позаяк, юриспруденція має свої особливості щодо оновлення організації та принципів роботи. Правова система не терпить різких змін, адже такий підхід може розбалансувати цілісну систему правової держави, що, в свою чергу, зруйнує нормативно-регулятивну функцію в суспільстві. Результатом таких трансформацій може стати хаос у суспільстві, що призведе до непоправних наслідків. Отже, цілісність та збалансованість правової системи завжди залишаються пріоритетними факторами в процесі її трансформації [15, с. 27].

Отже, під час трансформаційних змін щодо вдосконалення інституту волонтерства через нормативне регулювання слід обережно та виважено підходити до цього процесу задля дотримання необхідного балансу між негативними наслідками та цілями, на досягнення яких спрямовані ці зміни.

Висновки

В умовах війни, розпочатої російською федерацією проти України 24 лютого 2022 року, значущість такого суспільно корисного явища, як волонтерство, суттєво підвищилася: кількість громадян України, залучених до благодійної та волонтерської діяльності, суттєво зросла і продовжує збільшуватися. У статті проаналізований феномен волонтерства в Україні, пов'язаний саме з початком воєнних дій та нетерпимості громадян до чужого горя та цинічності влади Російської Федерації, яка розв'язала криваву війну.

Із системного аналізу законодавства, яке описано в цій статті, було встановлено, що воно потребує значних доповнень та доопрацювань, адже виклики війни потребують нових удосконалених інструментів волонтерської діяльності підвищення престижу цього виду зайнятості та залучення якнайбільше верств населення до цього виду діяльності.

Тому у статті були сформовані й описані окремі інструменти волонтерської діяльності, які допоможуть розвитку та популяризації волонтерства і в майбутньому. Це зокрема приділення особливої уваги питанню волонтерства в освітньому процесі та виховання дітей з відчуттям глибокого патріотизму.

Надзвичайно важливим елементом, який потребує подальшого закріплення на законодавчому рівні, є запровадження інституту юридичного волонтерства через внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», які створять для адвокатів сприятливі умови та зацікавленість у здійсненні такої діяльності.

З дослідження питання соціальної реклами було однозначно встановлено, що така реклама відіграє дуже важливу роль в умовах війни. Вона сприяє створенню нових потреб, а також формуванню світогляду щодо волонтерства, соціальних цінностей та стилю життя. І все це, як правило, відбувається непомітно для людини на основі дій різних психологічних механізмів і прийомів, при цьому в умовах війни такі прийоми не потребують особливої вишуканості, адже переважне громадянське суспільство нашої держави поєднує один важливий чинник, лють та ненависть до ворога нашої держави.

З огляду на вищесказане нам би хотілося, щоб питання дослідження теми правових інструментів розвитку волонтерства в Україні в умовах воєнного часу припинилося разом із завершенням бойових дій в Україні та надалі розглядалося науковцями лише в контексті історичних подій. Проте важливим питанням для подальших досліджень науковцями залишається тема правових інструментів соціального забезпечення волонтерів та вироблення дієвих державних механізмів у цьому напрямку. Адже внесок, який роблять волонтери на шляху до спільної перемоги, не повинен бути забутий та знецінений.

Список використаних джерел

1. Горінов П. В. Адміністративно-правовий статус волонтера у період дії воєнного стану в Україні. *Київський часопис права*. 2022. № 3. С. 54–61.
2. Липитчук О. В. Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні. *SCIENTIFIC COLLECTION «INTERCONF»*. 2022. № 118. С. 180–188.
3. Денисенко А. О., Кін О. М. Деякі аспекти військового волонтерства в Україні. Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення : збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20 травня 2021 р.). Харків, 2021. С. 135–137.
4. Zákon č. 198/2002 Sb. Zákon o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-198>

5. Томіна В. Ю., Пашаєв А. З. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 13–16.
6. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2019 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
7. Волонтерська діяльність та її правовий статус. *Безоплатна правова допомога*. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
8. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
9. Про затвердження Порядку виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, бойових дій та збройного конфлікту_: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015. № 604. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-%D0%BF#Text>
10. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 19.04.2019 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
11. Tsekhmister Y. Education of the future: from post-war reconstruction to EU membership (Ukrainian case study). *Futurity Education*. 2022. No.2(2). P. 42–52. URL: <https://doi.org/10.57125/fed/2022.10.11.28> (date of access: 09.03.2023).
12. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2014 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> О. Л. Литвин. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 2. С. 76–81.
13. Разумкова Г. В. Гнатченко О. В. 2020. Психологічні механізми впливу реклами на споживача. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. № 1. С. 138–144.
14. Paryzkyi I. General Theory of Future Law: Definitions, Innovative Potential. *Futurity Economics&Law*. 2021. No.1(3). P. 25–32. URL: <https://doi.org/10.57125/FEL.2021.09.25.03>